

NORR KRISTA

Flygfoto över Norr Krista 1958

Det är oklart när Norr och Sör Krista skiljdes åt. Det tidigaste som är känt om gårdarna är att det varit en bostad till Västerås domkyrka utan jord, enligt ett intyg skrivet av Pär Pährson i kammaren 1671. När det kommit i domkyrkans ägo upplyses inte i intyget. I flertalet fall har gårdar skänkts genom donation av frälsta.

Gamla kung Gustav bytte till sig gården någon gång efter 1531. De flesta indragningar av kyrkohemmen ska ha skett före 1545 enligt Ekström-Herdaminnets. Men Gustav Vasas byten av gårdar verkar ha pågått även senare.

1539 benämndes Norr-Krista som kyrkoland i Fogde-räkenskaperna och kvarstår som sådant fram till 1572.

Vid två tillfällen, 1564 och 1571 kallades dock gården för Kungliga Majestäts landbönder. Enligt ovannämnda intyg skulle gården inte ha haft någon åkermark. Men 1551 står Oluff i Krista som kyrkohemmets brukare av 4 ½ tunnland. Även 1552 i Västmanlands handlingar står sannolikt samme man, Oluff Larsson som kyrkohemsbo i Norr-Krista med samma antal tunnland. Norr-Krista torde ha blivit eget hem 1553 eller 1554. Enligt jordeboken omnämns Oluff 1543, 1545-46 och 1551-52 som kyrkohemsbo. Från 1556 och flera år framåt nämns inga namn på boende i Norr-Krista. 1569 betalas det skatt av en man vid namn Peder i Krista, kan vara en son till Oluff.

I Älvsborgs lösen 1571 räknas Päder Oluffs som Kungliga Majestäts landsbonde och får betala skatt i form av 30 m, 3 öre och 5 örtugar, vilket är en av de

två högsta skatterna. Han betalar skatt även år 1575 och 1576. Benämningen i kyrko- och kronobonde växlar sedan men avser samma jordnatur.

Under 1580-talet var det en ödestid för Norr-Krista. 1583 finns en anteckning om Krista 1, en öde kyrkans gård. Året därpå är även Sör-Krista benämnd som ödegård. Det behöver inte betyda att gårdarna är obebodda utan att ägaren av gårdarna inte har kunnat betala skatt, vilket kunde bero på mycket dåliga skördar. Två års skattebefriande beviljades.

1590-1603 är Anders Ingevaldson kyrkvärd boende som arrendator på kyrkans gård. Det var inte vanligt då kyrkvärdarna ofta var boende på egenägda gårdar. 1604 finns inte Anders kvar utan ersattes av Nils. 1610 finns det inget namn på varken husbonde eller tjänstefolk på Norr-Krista. 1612 omnämnds åter Nils i Norr-Krista och att alla var urfattiga enligt Domboken.

Samma år omnämnds också i Domboken att Nils i Norr-Krista och Anders i Kråkeboda varit i slagsmål. Nils har slagit Anders i bröstet med en täljkniv och blir dömd till att betala Anders vård under 9 veckor hos Hand Bårdskärare.

1617 kallas Norr-Krista åter för eget men utan innehavare. Därefter finns inga uppgifter om Norr-Krista förrän 1624 då gården åter omnämnds som ödegård.

Enligt ett donationsbrev 1627, utfärdat av Gustav 11 Adolf, ingriper på ett avgörande sätt i Norr-Kristas historia. Originalen är upptaget i 1628 års inventeringsförteckning. Det kallas där för brev på Norra gården i Krista. Detta brev är senare inte omnämnt i någon inventering i Lundby kyrkoarkiv. Donationsbrevet innebar att gården skulle tillhöra och bebos av kyrkans man. Donationsbrevet förefaller klart och lättfattligt jämfört med andra brev. Ändå har det blivit en feltolkad- kanske och omstridd handling.

Den 10 juli 1633 vittnar Daniel i Oxelby i Kolbäcks prästgård av egen kraft och vilja om Norrgården i Krista att hans badstuga stod i Södra Krista för 35 år sedan, som då var ny, att stället då hört till närmaste gård som då var Norr-Krista och allt norrut intill åkern. Gavlarna på ”pörtet”, litet hus och badstugan stod norr och söder Norrgårdstomten sträckte sig västerut till åker och österut till hans tomtgräns. Så länge Daniel kunde minnas högs det ved i Kristaskogen från båda gårdarna. Så var det i Krista då för 35 år sedan och om det var så nu visste han inte. Detta vittnade han om för sin kyrkoherde Wallarde, Simon Benedicte, skolmästare i Västerås. Han skrev under och det brevbevittnades av Petrus Lavrentii, Simon Benedicte, Gymnasii Arosiensis och Ericus Laurentii.

Gårdarna har under åren bytts mellan kungar, varit ödegård, prästbostad och tillhört kronobefallningsman Carl Larsson som bodde i Gränsta. Sedan krävts tillbaka av biskop Rubekius. 1671 påstår arkivarien Per Persson att det är bevisat att Gränsta by aldrig ägt någon jord i Krista.

1671 tar sonen till Johannes Rubekius upp frågan om Norr-Krista tillhör kyrkan men det slutförs aldrig och leder ingen vart. I och med Karl XI:s brev 1688 blir förhållandet för präst och kaplanboendet i Lundby fastställt för århundranden framöver. Ända fram till 1965.

Vad angår enbart Norr-Krista uttalades redan vid kaplanbostadens tillkomst och farhågor för gårdens skötsel. I ett löst papper bland Länstyrelsens handlingar återfinns följande brev utan adressat och underskrift, antagligen från kronobefallningsmannen till kamreren i kammarkollegiet och var av mer privat än officiell karaktär. Brevet var daterat 8/4 1690 således efter förkunnandet av kaplanboendet i Lundby. Kassören lämnade brevet vidare till Landshövdingen som skulle föredra det inför Hans Majestät att ta ställning till efter eget behag.

Domboken har många och långa protokoll över gränstvister, syner och domar där Norr- Krista inte bereds några svårigheter då gårdens ägare ska skiljas dels från prästboendet, dels från Sör-Krista och sedan båda hemman – Krista Bolby från sina grannar Hacksta och Boda. Men långt dessförinnan började tvister Krista-grannar emellan. Redan den första innehavaren av kaplanboendet, Olof Gillberg har klagomål mot korpralen i Sör- Krista, Östen Graham, menade att han har mer jord o Bolbyn propotionerligt än kaplan. Förhandlingar sedan 1838-1739 tar bara de foliosidor i anspråk.

Gillberg är den första som provat på att vara innehavare av både kaplan och prästboendet. Gillberg bor i prästgården. Han bygger inte i Norr-Krista, där för övrigt ingen laglig delning av hustomterna mellan präst och caplantomten skett. Gillberg flyttar 1702.

Svederus efterträder och har samma villkor. Han blir kvar på gården fram till 1718.

Olof Lundfors får en mera omväxlande tid i Lundby. Inte lättare utan tvärtom. När biskopen Karlsenius tillträtt 1735 förordar han sin vice pastor till själarnas ömmare skötsel i Lundby och ska bo i prästgården. Olof Lundfors har bara att finna sig i detta och flytta därifrån. Som tur är har Lundfors ett litet hemman i Hacksta dit han kan flytta.

Biskopen kräver också, med lagen i ryggen, att Lundfors ska lämna caplanboendet fullbyggt. Lundfors går till Kungs i sin nöd och får svar att han befrias

från alla krav från innehavande fram till 1742.

När det till slut byggs i Norr-Krista 1805 är det med pengar hopskrapade av innehavare som lämnat vidare till nästa och över alla dessa har byggnadskraven hängt. Det är en ojämn och bristfällig skildring om gården i Krista. Gårdarna har på visst sätt varit som sammanväxta tvillingar att handskas med. Omöjlig att handskas med som en enhet och ändå med mycket gemensamt och svåra att skilja åt.

Då Wretling tillträder 1755 upptas en husesyn. Det finns inga fler hus som tillhör caplanboendet annat än en liten trösklada. Det finns också ett litet torp i ängen vid södra landsvägen samt en vret som var odlingsbar och röjts till åker ca 185 famnar, ca 330 meter. Dessa förhållanden gällde fram till 1718 då Svederius lämnade gården.

1801 redogör dåvarande komminister Fahlcrantz själv för sina villkor, men inget särskilt om norra gården. Skog finns ingen, all ved och stängsel måste köpas utom 2-3 lass som årligen brukas fås på kronoallmanningen.

1804 hölls också en syn som skulle gälla båda boställena. Synrättaren avsåg sig all syn gällande kommunistbostället men det yrkades så mycket mer av kronofullmäktige då alla personer hör till samma syn med fullmakter och är närvarande. Dessa boställen är införlivade med varandra med jord och stängsel så att de för närvarande räknas som en enhet. Alla parter är ense om att trots skiftet är jordarna synbarligen ännu inblandade med varandra. En äng, senare gjord till åker och en moränbacke kultiverad till trädgård i Norr-Krista vittnar genom en skrivelse av de kommunister som bott på bostället ska tillhöra gården. Prästen önskar ett intyg av sockenstämman att en på Långängen odling om 77.000 alnars vidd tillhör Krista, uppodlat i vattensjukt område och ofruktbar mark. Att han vid innehavande av kommunistbostället odlat en vild backe, röjt och sprängt upp ca 400 lass sten, tagit upp och anlagt 1812-1814 en trädgård om 696 alnar vilket nu tillsammans med den planerade mangårdsbyggnaden omfattade av 80 st dels vilda och fruktbarande träd. Mangårdsbyggnaden har varit sig lik sedan 1805 förutom en utbyggnad på östra gaveln gjorts 1830-40 talet. Huset blev rivet i slutet på 1940-talet.

1853 står det att ägaren Nerelius, som kom från Fläckebo 1830, på egen hand bekostat och uppfört en rymlig och prydlig förstukvist samt försett bostaden med en tillbyggnad av enskilt hus. Samtidigt med en förändring, 1848, av rummen har Nerelius i dem låtit uppföra kakelugnar. Byggnaden var både till det yttre och inre i mycket gott skick. Humlegården består av 100 kupor. Ängen gav 40 lass. Om bostaden kan tilläggas att i den så kallade salen fanns hörnpartier dekorativt målade som 1910 fort-farande fanns kvar. Rummet användes då till sädesförvaring. Nerelius bodde på gården fram till han avled 1864. Därmed

avslutades caplan och komministerserien i Lundby. Bostället har därefter utarrenderats som kyrkans mark fram till 1965.

Året innan, alltså 1863, så flyttar Anders Pettersson som arrendator med hustru Karolina Olsdotter in på gården. De kom från Tortuna och brukade Norr-Krista fram till november 1886.

Nästa arrendator på gården blir Karl Gustav Andersson som i november 1886 med sin hustru Anna Karolina Björk kommer till gården. Han flyttade inte så långt då han var rättare på Boda, granngården, som då arrenderades av Gustaf Alfred Gustafsson och gift med Sofia Wretlund. De blir inte där så lång tid då Karl Gustav avlider i mars 1888.

Vem som driver gården efter Karl Gustav Anderssons död mellan 1888 till 1894, framgår inte riktigt. Möjligtvis kanske hans hustru gör det med hjälp av de drängar och pigor som fanns på gården.

1894 kommer Anders Gustavsson och hans hustru Anna Jansdotter från Björksta att bli nästa arrendator på Norr-Krista. De får 5 barn var av 4 flickor samt en pojke vid namn Johan Arvid Gustavsson, och det är han som kommer att ta över gården efter sin far 1923 och fram till 1960.

G W Hellman arrenderade gårdens mark av kyrkan därefter från 1960 fram till 1965. Lage Falk övertog därefter arrendet av marken samt även boningshuset på Norr Krista. Sven-Olof och Daisy Hellman hyrde boningshuset fram till julen 1972.

Oddvar Falk med familj flyttade in i boningshuset i januari 1973. Han tog över arrendet på gården av sin far 1987 och brukade marken fram till 2001. Oddvar Falk flyttade från Norr Krista 2003 och huset har sedan dess hyrts ut som bostad med tillhörande tomt.

Marken arrenderas och brukas sedan 2001 och i skrivande stund fortfarande av Fullerö Säteri. Norr-Krista fick sedan någon på 1950-talet namnet Krista 3.

Flygfoto över Norr-Krista och Sör-Krista, troligtvis på 1940 – 1950 tal

Källor: Astrid Söderholms, Gårdarna i Lundby socken

Församlingsbok: Lundby AI:8 sid 102, AI:9 sid 110, AI:10 sid 103, AI:11 sid 108,

AIa:1 sid 112, AIa:2 sid 157

Gårdsinventeringen 1975 Västerås Stads Arkiv

Bilaga 1: Beskrivning av gården 1975 av Västerås Stad

” 2: Karta över placering av husen 1975

Västerås

2019-03-12

Marianne Pettersson

Bilaga 1

Beskrivning av gården vid gårdsinventeringen 1975 av Västerås Stad

16

VLM B 9529.6 15-18

BYGGNAD SINVENTERING U-län
Västmanlands läns museum

Inv. datum: 750617

Socken: VÄSTERÅS STAD, LUNDBY Kommun: VÄSTERÅS Filmnummer: 6: 15-18

Fastighet: St. 908 (UPPGÅTT I 895 + 908-911) VÄSTERÅS 50:878 Ek kart bl: 71

Arkitekt: Koordnat: 660684/153781

Gårdsnamn: KRISTA

Anl. art + ev. ändr.: BONDGÅRD. NU ÄVEN VEDGÅRD

Lämpligt Ams-obj. Ja Nej

Uppgiftslämnare: LAGE FALK

Utfört Ams-obj. Ja Nej

Ritningar: Större undersökn. önskvärd Ja Nej

Arkivhandlingar: Större undersökn. utförd Ja Nej

Litt:

Hus nr	Husets funktion Obs. Planskiss på baksidan	Bygg- mtrl	Fasad mtrl	Färg	Tak täckn	Uppg ålder	Trol ålder	Dateringsgrund (forts. baksidan)
I	Bostadshus	Plank	SLL	FR	2T	1938		
II	DRÄTGÅRDKAMMARE. NU SNICKARBORD	Plank ?	SLL	FR	2T		SAMMA	
III	LADUGÅRD. NU TRAKTORGARAGE	T/K/Stop	SSP. SLL	FR	2T	1800 TAL		OMBYGGD
IV	LAGE. NU VEDGÅRD	Stolp	SSP	FR	2T	~1900		
V	STALL OCH LIDER. RIVET.					1812		
VI								
VII								
VIII								
IX								
X								

Ägare/längd VÄSTERÅS KOMMUN

ENL. 1679 ÅRS JORDBOK HAR DET VÄRT KOMMUNISTEBOSTÄLL
- 1825 " " VAR DET CAPELLANSBORD.

Situationsplan samt ev.
beskr. av närmiljön

6:15 I 1

6:16 II 2

6:18 III 3

6:17 IV 4

SS

Bilaga 2

Karta över placering av husen vid gårdsinventeringen 1975 av Västerås Stad

